

I dialetti – Il gruppo occidentale

1. a) Thuc. IV 126,2 ἀγαθοῖς γὰρ εἶναι ὑμῖν προσήκει τὰ πολέμια οὐ διὰ ζυμμάχων παρουσίαν ἐκάστοτε, ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀρετήν, καὶ μηδὲν πλῆθος πεφοβῆσθαι ἐτέρων, οἳ γε μηδὲ ἀπὸ πολιτειῶν τοιούτων ἴχετε, ἐν αἷς οὐ πολλοὶ ὀλίγων ἄρχουσιν, ἀλλὰ πλεόνων μᾶλλον ἐλάσσους, οὐκ ἄλλω τινὶ κτησάμενοι τὴν δυναστείαν ἢ τῷ μαχόμενοι κρατεῖν.
- b) Plat. Leg. 625d-626b ταῦτ' οὖν πρὸς τὸν πόλεμον ἡμῖν [scil. Cretesi] ἅπαντα ἐξήρτυται ... ἄνοιαν δὴ μοι δοκεῖ καταγνῶναι τῶν πολλῶν ὡς οὐ μανθανόντων ὅτι πόλεμος ἀεὶ πᾶσιν διὰ βίου συνεχῆς ἐστὶ πρὸς ἀπάσας τὰς πόλεις... ἦν γὰρ καλοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων εἰρήνην, τοῦτ' εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ πᾶσαις πρὸς πᾶσας τὰς πόλεις ἀεὶ πόλεμον ἀκήρυκτον κατὰ φύσιν εἶναι. καὶ σχεδὸν ἀνευρήσεις, οὕτω σκοπῶν, τὸν Κρητῶν νομοθέτην ὡς εἰς τὸν πόλεμον ἅπαντα δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τὰ νόμιμα ἡμῖν ἀποβλέπων συνετάξατο, καὶ κατὰ ταῦτα οὕτω φυλάττειν παρέδωκε τοὺς νόμους, ὡς τῶν ἄλλων οὐδενὸς οὐδὲν ὄφελος ὄν οὔτε κτημάτων οὔτ' ἐπιτηδευμάτων, ἀν μὴ τῷ πολέμῳ ἄρα κρατῆι τις, πάντα δὲ τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικόντων γίγνεσθαι.
- c) Il. II 653-656 Τληπόλεμος δ' Ἴφρακλείδης ἠΰς τε μέγας τε / ἐκ Ῥόδου ἐννέα νῆας ἄγην Ῥοδίων ἀγερώχων, / οἳ Ῥόδον ἀμφενέμοντο διὰ τρίχα κοσμηθέντες / Λίνδον Ἰηλυσόν τε καὶ Ἀργινόεντα Κάμειρον || Hes. fr. 233 M.-W. πάντες δὲ τριχάϊκες καλέονται / οὖνεκα τρισσὴν γαῖαν ἐκάς πάτρης ἐδάσαντο.
- d) Tyrt. fr. 19,8 W.² χωρὶς Πάμφυλοί τε καὶ Ὑλλεῖς ἠδ[ὲ] Δυμᾶνες || Hesych. δ 2484 L. Δύμη· ἐν Σπάρτῃ φυλὴ, καὶ τόπος.
- e) Hdt. VIII 73 οἰκείη δὲ τὴν Πελοπόννησον ἔθνεα ἑπτὰ. τούτων δὲ τὰ μὲν δύο αὐτόχθονα ἐόντα κατὰ χώραν ἴδρυται νῦν τῆ καὶ τὸ πάλαι οἴκειον, Ἀρκάδες τε καὶ Κυνοῦριοι. ἐν δὲ ἔθνος τὸ Ἀχαιϊκὸν ἐκ μὲν Πελοποννήσου οὐκ ἐξεχώρησε, ἐκ μέντοι τῆς ἐσωτῶν, οἰκείη δὲ τὴν ἄλλοτριήν. τὰ δὲ λοιπὰ ἔθνεα τῶν ἑπτὰ τέσσαρα ἐπήλυδά ἐστι, Δωριεῖς τε καὶ Αἰτωλοὶ καὶ Δρυόπες καὶ Λήμνιοι. Δωριέων μὲν πολλαὶ τε καὶ δόκιμοι πόλεις, Αἰτωλῶν δὲ Ἥλις μούνη, Δρυόπων δὲ Ἐρμιῶν τε καὶ Ἀσίνη ἢ πρὸς Καρδαμύλῃ τῆ Λακωνικῆ, Λημνίων <...> δὲ Παρωρεῖται πάντες.
2. a) μάτηρ || φάναξ, λαφός || δίδωμι (ai. *dādāti*, lat. *dat*), φέροντι (ai. *bhāranti*, lat. *ferunt*), ρίκατι (lat. *viginti*) || πρᾶτος, ἰαρός || τοί, ταί || τύ (*tw-) || τῆνος || νιν || φέρομες || δίδομεν (cf. lat. *certa-men*) e φέρεν || κα (eol. *cipr. κε*, ion.-att. *arc. ἄν*), πόκα || αἰ || τέτορες (att. *τέτταρες*, ion. *τέσσαρες*, eol. *πέσσυρες*, *πέτταρες*, *πίσυρες*, mic. *τετρωρες*).
- b) ἄ + |e(i)| > η(i), ᾱε, ᾱο, ᾱω > ᾱ, ε + |a,o| > ι || τέτορες (< *tet^wores) || βασιλέος, βασιλεί, βασιλέα || σκευάζαι, κομίζαι (ma arg. ἐδίκασσαν, ἐργάσαντο, cipr. οἰκίζοντες) || ἀποσταλησεῖ || αἶ τις κα.
- c) ὁ δὲ κα μὴ λῆι πλὴν ἀποστελλοίσας τὰς πόλιος θανά[σι]μος τένται || ἦνθον || ρισᾶμι.
- d) ἡμί, μῶσα, ἴππω, ἀνθρώπως / εἰμί, μούσα, ἴππου, ἀνθρώπους.
- e) φάρω || χρέεσται || λυσάστω || φιλείμενος || ἀρχόντοισι || πολίτᾱ || τόποι (dat.) || τέτορες (acc.) || ἐν + acc.
3. a) Alc. PMGF 26 οὐ μ' ἔτι, παρσενικὰ μελιγάρους ἰαρόφωνοι, / γυῖα φέρον δύνανται· βάλε δὴ βάλε κηρύλος εἶην, / ὅς τ' ἐπὶ κύματος ἄνθος ἄμ' ἀλυκόνεσσι ποτήται / νηλεὲς ἦτορ ἔχων, ἀλιπόρφυρος ἰαρός ὄρνις.
- b) Epich. fr. 18 K.-A. πρᾶτον μὲν αἰκ' ἔσθοντ' ἴδοις νιν, ἀποθάνοις / βρέμει μὲν ὁ φάρυγξ ἔνδοθ', ἀραβεῖ δ' ἄ γνάθος, / ψοφεῖ δ' ὁ γομφίος, τέτριγε δ' ὁ κυνόδων, / σίζει δὲ ταῖς ῥίνεσσι, κινεῖ δ' οὐατα.
- c) Dial. VS 90 B 1 Δισσοὶ λόγοι λέγονται ἐν τῷ Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ. τοὶ μὲν γὰρ λέγοντι, ὡς ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, ἄλλο δὲ τὸ κακόν· τοὶ δὲ, ὡς τὸ αὐτό ἐστὶ, καὶ τοῖς μὲν ἀγαθὸν εἶη, τοῖς δὲ κακόν, καὶ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ τοτὲ μὲν ἀγαθόν, τοτὲ δὲ κακόν. ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸς τοῖσδε ποτιτίθεμαι· σκέψομαι δὲ ἐκ τῶ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, ᾧ ἐπιμελὲς βρώσιός τε καὶ πόσιος καὶ ἀφροδισίων· ταῦτα γὰρ ἀσθενοῦντι μὲν κακόν, ὑγιαίνοντι δὲ καὶ δεομένῳ ἀγαθόν. καὶ ἀκρασία τοίνυν τούτων τοῖς μὲν ἀκρατεῖσι κακόν, τοῖς δὲ πωλεῦντι ταῦτα καὶ μισθαρνέοντι ἀγαθόν. νόσος τοίνυν τοῖς μὲν ἀσθενοῦντι κακόν, τοῖς δὲ ἰατροῖς ἀγαθόν.
- d) Theocr. 1,1-6 Ἄδύ τι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἄ πίτυς, αἰπόλε, τήνα, / ἄ ποτὶ ταῖς παραῖσι, μελίσδεσαι, ἄδὸ δὲ καὶ τύ / συρίσδες· μετὰ Πᾶνα τὸ δεύτερον ἄθλον ἀποισῆ. / αἶ κα τῆνος ἔλη κεραὸν τράγον, αἶγα τὸ λαψῆ· / αἶ κα δ' αἶγα λάβη τῆνος γέρας, ἐς τὲ καταρρεῖ / ἄ χίμαρος· χιμάρω δὲ καλὸν κρέας, ἔστε κ' ἀμέλξης.
- e) Herinn. AP VII 710 Στᾶλαι καὶ Σειρήνες ἐμαὶ καὶ πένθυμε κρωσσε, / ὅστις ἔχεις Αἶδα τὰν ὀλίγαν σποδιάν, / τοῖς ἐμὸν ἐρχομένοισι παρ' ἠρίον εἶπατε χαίρειν, / αἶτ' ἄστοι τελέθωντ' αἶθ' ἑτεροπόλιες· / χῶτι με νόμφαν εὔσαν ἔχει τάφος, εἶπατε καὶ τό· / χῶτι πατήρ μ' ἐκάλει Βαυκίδα, χῶτι γένος / Τηλία, ὡς εἰδῶντι· καὶ ὅττι μοι ἄ συνεταιρὶς / Ἥρινν' ἐν τύμφῳ γράμμ' ἐχάραξε τόδε.

Bibliografia

- E. Boisacq, *Les dialectes doriens*, Paris-Liège 1891.
- W. Dittenberger-K. Purgold, *Die Inschriften von Olympia*, Berlin 1896 (rist. 1966).
- W. Brandt, *Griechische Temporalpartikeln vornehmlich im ionischen und dorischen Dialekt*, Diss. Strassburg 1907.
- F. Bechtel, *Die griechischen Dialekte*, II, Berlin 1923 (rist. Hildesheim 1963)
- E. Bourguet, *Le dialecte laconien*, Paris 1927.
- A. Thumb-E. Kieckers, *Handbuch der griechischen Dialekte*, I, Heidelberg 1932², 69-321.
- R. Nehrbass, *Sprach und Stil der Iamata von Epidauros*, Leipzig 1935.
- C.D. Buck, *The Dialect of Cyrene*, «CPh» XLI (1946) 129-134.
- P. Milazzo, *Il dialetto greco di Sicilia nel quadro dei dialetti ellenici*, Palermo 1948.
- K.H. Bode, *Die vordorischen Sprachzüge in den dorischen Dialekten*, Diss. Göttingen 1950.
- E. Risch, *Die Sprache Alkmans*, «MH» XI (1954) 20-37.
- E. Risch, *Die Gliederung der griechischen Dialekte in neuer Sicht*, «MH» XII (1955) 72ss.
- E. Schwyzer, *Griechische Grammatik*, I, München 1959³ [1934¹], 91-96.
- F. Kiechle, *Das Verhältnis von Elis, Triphylien und der Pisatis im Spiegel der Dialektunterschiede*, «RhM» CIII (1960) 336-366.
- W. Porzig, recens. a A. Thumb-A. Scherer, *Handbuch der griechischen Dialekte*, II, Heidelberg 1959², «Gnomon» XXXII (1960) 593.
- Anna Morpurgo Davies, "Doric" Features in the Language of Hesiod, «Glotta» XLII (1964) 138-165.
- K. Strunk, *Dorisches und Hyperdorisches*, «Glotta» XLIII (1964) 165-169.
- Addolorata Landi, *Contributi al dialetto dorico di Locri Epizefiri*, «RAAN» XLIII (1968) 63-67.
- Addolorata Landi, *Note di dialettologia greca attraverso le iscrizioni delle colonie achee della Magna Grecia*, «Klearchos» XIII (1971) 113-126.
- Addolorata Landi, *I dialetti dorici in Sicilia. Il corinzio*, «RAAN» XLVI (1971) 3-42.
- Addolorata Landi, *I dialetti dorici in Sicilia. Il rodio-cretese*, «RAAN» XLVII (1972) 85-93.
- Addolorata Landi, *I dialetti dorici in Sicilia. Il megarese*, «RAAN» XLVII (1972) 95-110.
- R. Lazzeroni, *Contatti di lingue e di culture nell'Italia antica. Elementi greci nei dialetti italiani*, «SSL» XII (1972) 1-24.
- A. Bartonek, *Greek Dialects of Archaic Sicily. Their Integration Tendencies*, «GLO» V (1973) 71-89.
- G. Giangrande, *Dorische Genetive bei Homer*, «Glotta» LI (1973) 1-6.
- Addolorata Landi, *Ultimi contributi al dialetto dorico di Locri Epizefiri. Influssi storico-culturali sulla lingua*, «RAAN» XLVIII (1973) 57-76.
- H. Solin, *Namen von den dorischen Inseln*, «ZPE» X (1973) 282-284.
- J. Blomquist, *The Dialect of Epizephyrian Locri*, «Oath» XI (1975) 17-35.
- A.G. Tsopanakis, *A Doric Pronoun (αὐταντὸς-αὐτοσαυτὸς in Tragedy)*, in *Φίλτρα. Τιμητικός τόμος Σ. Γ. Καβαγιάνου*, Thessaloniki 1975, 183-199.
- C. Brixhe, *Le dialecte grec de Pamphylie. Documents et grammaire*, Paris 1976.
- J. Chadwick, *Who Were the Dorians?*, «PP» XXXI (1976) 103-117.
- C. Gallavotti, *Il documento orfico di Hipponion e altri testi affini*, «MCr» XIII-XIV (1978-1979) 337-359.
- J.L.A. Moralejo, *Los dorios, su migración y su dialecto*, «Emerita» XLV (1977) 243-277.
- Addolorata Landi, *Dialetti e interazione sociale in Magna Grecia. Lineamenti di una storia linguistica attraverso la documentazione epigrafica*, Napoli 1979.
- A. López Eire, *El problema de los dialectos dóricos y nordoccidentales*, «Emerita» XLVIII (1980) 15-30.
- J.V. Méndez Dosuna, *Clasificación dialectal y cronología relativa. El dialecto eleo*, «SPHS» IV (1980) 181-201.
- E. Rizzi, *Il dorico di Creta; aspetti e problemi della struttura fonematica*, «SILTA» X (1981) 251-282.
- C.J. Ruijgh, *Le Dorien de Théocrète: Dialecte Cyrénien d'Alexandrie et d'Égypte*, «Mnemosyne» n.s. XXXVII (1984) 56-88.
- O. Masson, *La Sicile et le monde grec archaïque. L'apport de la linguistique*, «Kokalos» XXX-XXXI (1984-1985) 71-77.
- J.V. Méndez Dosuna, *Los dialectos dorios del Noroeste. Gramática y estudio dialectal*, Salamanca 1985.
- J. Chadwick, *I Dori e la creazione dei dialetti greci*, in D. Musti (cur.), *Le origini dei Greci. Dori e mondo egeo*, Roma-Bari 1985, 3-12.
- L. Innocente, *I Dori e la loro lingua in Pausania II 37,5*, «Aevum» LIX (1985) 41-49.
- E. Risch, *La posizione del dialetto dorico*, in D. Musti (cur.), *Le origini dei Greci. Dori e mondo egeo*, Roma-Bari 1985, 13-35.
- R. Arena, *Di alcune forme del greco di Sicilia*, «Acme» XL (1987) 17-23.
- A. Lillo, *The Dorian Numeral Forms φεικατι , βείκατι , εΐκατι* , «MSS» XLVIII (1987) 175-178.
- A. Lillo, *The Dorian Numeral τέτορες* , «MSS» XLIX (1988) 71-73.
- A.C. Cassio, *Lo sviluppo della prosa dorica e le tradizioni occidentali della retorica greca*, «AION(filol)» XI (1989) 137-157.
- J.L. O'Neil, *Dorian and Ionian Colonies in Sicily and their Relations with the Natives*, «Classicum» XV (1989) 14-18.
- A.C. Cassio, *Alcmane, il dialetto di Cirene e la filologia alessandrina*, «RFIC» CXXI (1993) 24-36.
- A. Lillo, *El hapax πλέννα y la lengua poética de Alcman*, «Emerita» LXIII (1995) 21-45.
- W. Blümel-R. Merkelbach, *Dorisch έντί statt έστί* , «ZPE» CXII (1996) 151-152.
- Begoña Ortega Villaro, *Observaciones sobre la onomástica griega de Tarento y Heraclea*, «BN» n.s. XXXIII (1998) 253-262.
- A.C. Cassio, *Futuri dorici, dialetto di Siracusa e testo antico dei lirici greci*, in A.C. Cassio (cur.), *Κατὰ διάλεκτον. «Atti dell'III Colloquio internazionale di dialettologia greca. Napoli-Fiaiano d' Ischia, 25-28 settembre 1996»*, Napoli 1999, 187-214.
- R. Lazzeroni, *Il dialetto di Sparta fra cedimento e restaurazione*, «Ling» XXIX (2006) 83-89.
- L. Dubois, *Inscriptions Grecques Dialectales de Sicile*, Genève 2008.
- A. Robu, *Mégare et les établissements mégariens de Sicile, de la Propontide et du Pont-Euxin: histoire et institutions*, Bern 2014.